

Кіщук Н.

викладач кафедри дизайну

Косівського інституту прикладного
та декоративного мистецтва ЛНАМ

КУШНІРСЬКІ ВИРОБИ НА ПОКУТТІ І ЗАХІДНОМУ ПОДІЛЛІ: КОНСТРУКТИВНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. В статті розглядається питання особливостей формотворення кушнірських виробів, які побутували на території Покуття і Західного Поділля, а також торкається технології виготовлення та проводиться аналіз конструкцій даного виду вбрання. Робиться спроба окреслити локальні округи побутування певних видів кушнірських виробів за їх найхарактернішими рисами.

Ключові слова: кушнірські вироби, формотворення, крій, локальні особливості.

Аннотация. Кишук Н. Скорняжные изделия на Покутье и Западном Подолье: конструктивно технологический аспект. В статье рассматривается вопрос особенностей формообразования скорняжных изделий, которые были распространены на территории Покутья и Западного Подолья, а также касается технологии изготовления и производится анализ конструкций данного вида одежды. Делается попытка начертать локальные округа распространения некоторых видов скорняжных изделий за их характерными чертами.

Ключевые слова: скорняжные изделия, формообразование, покрой, локальные особенности.

Annotation. Kishchuk N. Skin-dressing of Pokuttia and Western Podillya: structural and technological aspects. In the article the peculiarities of skin-dressing shaping of Pokuttia and Western Podillya are analysed and the technology of their producing and design are studied. The author attempts to determine the location area of some kinds of skin-dressing articles according to their most characteristic features.

Key words: skin-dressing, shaping, cut, local peculiarities.

Постановка проблеми: Різноманіття кушнірських виробів та їх художня своєрідність певною мірою залежить від конструкції та технології виготовлення. Певні форми крою виступають засобом творення локальних особливостей кушнірських виробів, що в результаті позначається на конструктивно-стильовому вирішенні силуету традиційного комплексу вбрання.

Аналіз літератури: Кушнірські вироби в українському мистецтвознавстві здебільшого розглядаються у контексті загальних досліджень народного вбрання. Зокрема, певні спроби аналізу конструкцій кушнірських виробів Покуття і Західного Поділля проводить Г.Горинь «Шкіряні промисли західних областей України» (1986), Т. Ніколаєва «Український народний костюм. Надія на ренесанс» (2005), Булгакова-Ситник Л. «Подільська народна вишивка», особливості формотворення хутряних головних уборів описує Г.Стельмахук у монографії «Традиційні головні убори українців» (1993).

Мета публікації: розкрити основні види крою кушнірських виробів, як чинника, що формує локальні особливості формотворення покутських та західно-подільських виробів із хутра.

Виклад основного матеріалу: Використання шкіряного одягу різних етнічних груп не переставало бути актуальним, а тільки вдосконалювались конструктивно-технологічні аспекти форми та оздоблення. Обробка шкур відбувалася різними способами та з часом диференціювалася в окремі ремесла: чинбарство, лимарство, шевство, кушнірство.

Кушнірство – промисел, який спеціалізується на вичинці шкур: овчини (овчої шкіри), смушків (шкури молодих ягнят); пошитті одягу з хутра: кептарів, кожухів, головних уборів. З овчини виготовляли кептарі і кожухи, а смушки використовували на коміри, для облямовування країв виробу, пройм, рукавів, кишень та пошиття зимових чоловічих головних уборів.

На Покутті та Західному Поділлі, як і скрізь на Україні, найдавнішою була вичинка овечих шкір набіло. На етапі первинної обробки сировини кушніри прагнули добитись високих фактурних якостей потрібного кольору. Користуючись загальноприйнятими способами вичинки, майстри володіли й своїми секретами, так на Поділлі кушніри вміли надати певних відтінків навіть білим овчинам. Були секрети і при дубленні та фарбуванні овечих шкір. Змішуючи у різних пропорціях кору дуба, вишні, верби, рідше слив, майстри досягали значної різноманітності відтінків вишневого і коричневого кольорів. На Поділлі також вдавалися до підфарбовування овечих шкір зі сторони хутра[1,431].

Кушнірський промисел на Покутті та Західному Поділлі розвивався в містечках і селах, існувало чимало осередків, де виробництво овчини досягало значних масштабів. В кінці XIX ст. у Богородчанах, Городенці, Тлумачі, Станіславі, Бучачі, Тереховлі, Чорткові працювало по 30-50 кушнірів, а в Снятині та Тисмениці виробництво овчини виходило за рамки кустарного. Так, у 90-х роках XIX ст. в Тисмениці працювало понад 300 кушнірів[2,25]. Майстри кожного осередку мали певну територію обслуговування. Кушніри певну

Надійшла до редакції 12.01.2012

кількість продукції виготовляли на замовлення, іншу її частину збували на щотижневих ярмарках в різних містечках Покуття та Західного Поділля, а ремісники Тисмениці збували свій товар навіть на великих Оломуцьких та Липських ярмарках [3,2].

Кожухи для повсякденного вжитку не оздоблювались, але кушніри певної художньої виразності досягали завдяки поєднанню різних за кольором та фактурою шкір тла виробу і коміра, зборками на лінії відрізу в стані, підкресленням конструктивних швів та нашивання вичинених шкіряних стрічок – «юрівок», а зрізи і краї облямовували «флейтвкою» – смужка фарбованої голеної шкіри [4,115]. Для виготовлення комірів, обшивання всіх країв та рукавів використовували чорний смушок.

Відмінності у крої чоловічих і жіночих кожухів були практично не помітні, іноді відмінність полягала лише у розмірі чи формі коміра, довжині виробу чи характері оздоблення. Характерною особливістю крою кожухів та кептарів на Покутті та Західному Поділлі була їх однобортність [5,150]. В певних частинах досліджуваної території кептарі мали характерні пропорційні співвідношення та форми силуетів, що дозволяє виділити декілька груп за формою крою, а саме:

Безрукавний козушок без плечового шва з повздовжнім розрізом спереду, так званий «перегинковий». Кептарі даного виду крою виготовляли з однієї овечої шкіри, яку перегинали навпіл, а по боках іноді вшивали прямокутні клини. Такі безрукавні козушки були прямоспинні з коміром-стійкою, накладними кишенями та облямовані краї смушком. Даний тип поширений в околицях Городенки, Заболотова, Обертину, Борщова та Заліщиків [2,25]. Найкоротшим різновидом безрукавного козушка «перегинчастого» крою є «лейбик», поширений в Борщівському районі Тернопільської обл. Пропорційне співвідношення форми наближене до квадрату (40:42 см), внизу ледь завужені до талії.

Окремий цікавий варіант становить короткий козушок Заліщицького та Борщівського районів Тернопільської області, так звана «кушина» або «напівкозушок». Він відрізняється насамперед кроєм: прямоспинний без плечового шва, з короткими широкими рукавами, коміром-стійкою по всіх краях облямовувався чорним смушком. Характерною ознакою були також маленькі напівкруглі декоративні кишені.

Безрукавний козушок з плечовим швом. Його виготовляли з однієї великої чи двох малих овечих шкір, кроїли пряму суцільну спинку та дві пілки, які з'єднували на плечах та по боках. Проїми та краї виробу облямовували овечим смушком або «щіточкою» з телячої шерсті. На передніх пілках симетрично розміщували різні форми кишень: врізні горизонтальні (Коломийський р-н), накладні заовалені (Монастирицький р-н) та накладні імітації (Городенківський р-н).

Кептар «зі станом» без наявності плечового шва з невисоким коміром-стійкою, відрізний по лінії талії та розширений в нижній частині, яку ззаду призбирували в складки. Такий тип безрукавних козушків був поширений серед населення Снятинського Покуття

Кожухи як і кептарі мали варіативності форм і поділялися з а кроєм на: прямоспинні невідрізнні в стані; прямоспинні відрізнні в стані, розширені донизу; приталені відрізнні в стані, розширені донизу; приталені відрізнні в стані, розширені донизу фальдами.

На форму й особливо довжину кожухів певний вплив мали географічне положення і рельєф місцевості, а також специфіка господарської діяльності. Так, у рівнинних районах кожухи були завжди довшими, об'ємнішими, ніж у горах [2,53]. В північних районах Західного Поділля побутували довгі «тулуб'ясті» кожухи невідрізнні в стані [4, 118], та довгополі відрізнні в стані, розширені донизу фальдами з виложистим трикутним коміром, який іноді сягав середини спинки. На південь до Дністра довжина кожухів зменшувалась. В придністровій частині Поділля і Покуття більш поширена, так звана «кожушина під стан» [4,118], довжина якої сягала середини литки, а іноді до колін. Це приталені відрізнні кожухи переважно зі стоячим коміром. Комір, манжети, кишені та поділ обшивалися смушком. Також побутували на Покутті і Західному Поділлі короткі «пояскові» кожухи двох видів: приталені відрізнні в стані, розширені внизу фальдами з відкладним коміром та прямоспинні відрізнні в стані з коміром-стійкою.

Традиційний крій кожухів, як і інших видів верхнього одягу зберігся досить довго. Цьому, мабуть, сприяло те, що їх шили мандрівні кушнірі і кравці, які, як правило, дотримувались місцевих зразків, не порушуючи традиційного крою та оздоблення виробів [6,31].

Не менш цікавим видом кушнірських виробів є хутряні головні убори, які за формою поділялися на конічні, циліндричні та напівсферичні. Сировиною для виготовлення головних уборів служило овече хутро-смушки. Іноді фактуру смушка утворювали нашиванням вовняних ниток (Тернопільщина).

Найбільш поширеною назвою чоловічого головного убору конічної форми з овечого хутра – «шапка». На Покутті і Західному Поділлі, як і на всій території України, поширеною була «кучма» - шапка з чорного або сірого овечого смушка, підбита всередині дешевим хутром або тканиною. Такі шапки відомі на всій досліджуваній території, різнилися вони лише висотою та способом ношення. Так, в околицях Городенки і Снятина чоловіки носили кучму, але нижчу ніж на Тернопільщині, ніби зрізану. Яків Головацький описує головний убір із чорного смушку, який побутовував в містечках Коломийського повіту, який нагадує формою конус і має широкий суконний верх без розрізу [7,56].

На Поділлі надавали перевагу високим смушевим шапкам циліндричної форми (22 см). Різновидом циліндричних зимових головних уборів є «шапка на завісах». Це смушева шапка із суконним синім або зеленим наголовком та розрізом ззаду. Зверху хутро не зашивали, а зав'язували шовковою тасьмою, що називались «завісами». Такі головні убори зафіксував Ю.Глоговський у своїх замальовках, зокрема в акварелі «Парубок з Поділля» [9, 266].

У Підгайцях і Золочеві носили «шапки з книшем», які отримали назву через те, що верх значно виступав над нижньою частиною – нагадував хлібину – книш. [2,56] Гор 56

В Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини і Покуття зберігаються «клепані» - шапки трикутної форми з червоного або темно-синього сукна облямовані лисячим хутром з клапанами, які зав'язували під підборіддям або зверху голови. Найбільше клепані були поширені в околицях Коломиї, то іноді їх називали «коломийкою» [8,87].

Головні убори виконували не тільки утилітарну функцію, а й служили певним джерелом інформації, оскільки, висота та колір смушевих головних уборів вказували на вікову та соціальну приналежність власника. Так, у рівнинних районах Східної Галичини в XIX ст. газду видно було по високій шапці, парубки і підлітки носили значно нижчу [2,56], а заломлений верх шапки конічної форми мали носити тільки одружені чоловіки [8,87]. Сивий колір шапки виступав ознакою заможності господарів [7,34].

Висновки: Як бачимо, принципи формотворення кушнірських виробів проходило поступово, відбувався розвиток від однієї форми до іншої, залежно від регіональних смаків, традицій. Розглянувши види кроїв кушнірських виробів можна стверджувати, що вони є незаперечними зразками народного моделювання, де форма підпорядковується практичній функції, а декор підкреслює конструктивні елементи виробу.

Аналіз кушнірських виробів на Покутті та Західному Поділлі дає можливість простежити, що народні майстри оперуючи певною кількістю конструктивних засобів, поширених і в інших етнографічних регіонах, знаходили оригінальні способи формотворення, які мали власну систему художнього вислову, підкреслювали конструктивно-стильове вирішення силуету традиційного комплексу вбрання даних етнографічних регіонів, що й утворює локальні особливості.

Література:

1. Поділля: Історико-етнографічне дослідження/ Артюх Л.Ф., Балушок В.Г., Болтарович З.Є. та ін.. – Доля. - 1994.- 504с.
2. Горинь Г.Й. Шкіряні промисли західних областей України друга пол.ХІХ-поч. ХХст. – К.: Наукова думка, 1986. – 93с.
3. Герасимович І. Ярмарки і торги на Покутті//Діло, 1886. - №88.- с.2
4. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка: Етнографічний аспект/Ред.О.М.Козакевич. - Камінець-Подільський: Медобори-2006, 2010. – 336с.
5. Ніколаєва Т.О. Український народний костюм. Надія на ренесанс. – К.: Дніпро, 2005. – 320с.
6. Волинець Л. Борщівщина: Народне мистецтво, побут та звичаї. – Нью-Йорк, 1994. – 40с.
7. Головацький Я.Ф. О костюмах или народном убранстве русинов или русских в Галичине и Северо-восточной Венгрии. – Спб, 1868. – 67с.
8. Стельмашук Г.Г. Традиційні головні убори українців/ АН України. Інститут народознавства. – К.: Наук. думка, 1993. – 240 с.
9. Український народний одяг XVII- початку XIX ст. в акварелях Ю.Глоговського/Авт. та упор. Д.П.Кривавич, Г.Г.Стельмашук. – К.: Наукова думка, 1988.- 272с.